

SPADBLADET

- nyhetsbladet från Arkeologigruppen

Spadbladet 4, 2019

Arkeologigruppen vid Stockholms läns hembygdsförbund

Vikingatida vardag – hemma

Heldagsseminarium lördag 16 november 2019

De har kommit att kallas vikingar – de som for ut på äventyrliga handelsresor, krigs- och plundringståg. Men för de allra flesta under dessa århundraden kretsade livet mest kring arbetet och tillvaron hemma på gården. Men vad vet vi egentligen om den vikingatida vardagen kring gårdstunet? Hur mådde man? Hur var man klädd? Vad stod på middagsbordet?

Under detta heldagsseminarium låter vi forskarna berätta vad man idag vet om livet ”hemma” för ungefär tusen år sedan. De skriftliga källorna är knapphändiga, men med moderna vetenskapliga metoder och studier av benmaterial, föremål, gravar och gårdstomter börjar vi skymta deras vardag.

Seminariet är ett samarrangemang mellan Arkeologigruppen vid Stockholms läns hembygdsförbund och Stockholms läns museum.

PROGRAM

In på bara benet – vad skeletten säger om vikingarnas hälsa

Sofia Prata, osteolog, Inst. f. Arkeologi o. antik historia, Uppsala Universitet

Spår av vikingatida örtbruk i medicin, mat och dryck

Jens Heimdahl, arkeobotaniker och kvartärgeolog, Arkeologerna, Statens Historiska Museer

Hushållning och matkultur under vikingatid

Sven Isaksson, universitetslektor, Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet

Gårdens textilier

Amica Sundström, textilarkeolog och textilansvarig, Statens Historiska Museer

Pärlor, artificiella ädelstenar, amuletter eller krimskrams

Moa Råhländer, doktorand i arkeologi, Inst. f. Arkeologi o. antikens kultur, Stockholms universitet

Mellan mynt och prydnad. Användningen av mynt som hänge under vikingatiden

Florent Audy, 1:e antikvarie, Statens Historiska Museer

Tid: Lördagen den 16 november 2019 kl 10-16.30. Insläpp och registrering 09.45.
Avbrott för lunch och eftermiddagsfika.

Plats: Historiska museet, Hörsalen. Narvavägen 17, Stockholm.

Anmälan: Ann Pettersson e-mail ann@hembygd.se senast **4 november**.

Avgift: 250 kronor inkl. lättare lunch samt eftermiddagsfika.

Avgiften betalas in (efter bekräftad anmälan) till Stockholms läns hembygdsförbund: plusgiro 588356-6 eller via Swish nummer 1230 134 635, ange ”Vikingavardag”.

Fornlämningar vid Hågelby

Ett referat av Mats Hansson från fornminnesvandringen den 8 september 2019

En mild septembersol lyste på oss denna dag då vi hade samlats för att under Sven-Gunnar Broströms sakkunniga guidning ta oss runt i områdena norr om Hågelbyparken i Botkyrka. Ett vackert kulturlandskap breder ut sig runt Hågelby, med många gravfält och andra lämningar från brons- och järnåldern, men runt kanterna trycker moderna exploateringar på, med bl.a. fula sprängstenshögar i nordöst.

Hågelby gård är Lars Magnus Ericssons ståndsmässiga pensionsbostad. Han köpte in och lät 1910 avhysa den tidigare bondbyn Hågelby och uppförde huvudbyggnad, stall, ladugård liksom en stor park. Dagens första anhalt var ett yngre järnåldersgravfält inne i själva parken, på en ganska markant höjdrygg söder om huvudbyggnaden. Ett tiotal högar och stensättningar finns här. Den största högen anades på krönet men var kraftigt skadad av sin uppgift som underlag till ett ekotempel uppförd på telefonfabrikörens initiativ.

Vandringen fortsatte genom parken norrut förbi en pedagogisk järnåldersby som kallas Hogslaby, det gamla namnet på Hågelby. Kommunen bedriver här en lägerskola med inriktning på forntidshantverk i järnåldersliknande byggnader.

Vägen leder norrut till Skrävsta gamla bytomt. Här finns, i en vacker sydsluttning, husgrundsterasser och åkerhak från historisk tid, från en by vars mangårdsbyggnad stod kvar ända till 1940. Det äldsta namnet på denna by är ”Skrävelstad”. En rest sten skvallrar om ett äldre förflutet, byn fanns troligen redan under folkvandringstid och vendeltid. I närheten har man funnit gravar från dessa perioder, bl.a. en guldrik grav som undersöktes på 1940-talet. Ett hundratal meter västerut i dalgången nedanför ligger idag en stor ridanläggning med en stor modern ridhall. När denna skulle byggas hittade man grunder till en 40 meter lång hallbyggnad från folkvandringstid. I åkrarna i dalgången har man (inte minst Sven-Gunnar) också hittat ett större antal löparstenar till malstenar. Det stora antalet, liksom det faktum att endast en (skålformad) underliggare har hittats här kan tyda på att de bearbetade löparstenarna använts i någon typ av kult-syfte, förutom deras ”ordinarie” användning att mala säd och andra grödor.

Vid det nämnda ridhuset trampade vi vidare upp genom skogen på en liten (sentida) ridväg och stötte direkt på ett gravfält från äldre järnålder med ca 30 anläggningar (gravar). Alldeles i början visar sig en större hög som enligt vår guide kan vara en skärvstenshög dvs. en hög med ”kasserade” eldpåverkade stenar, en fornlämningstyp som ofta förekommer kring boplatser från bronsålder eller äldre järnålder. Nära denna dyker en domarring upp med 7 stora stenar i en ring, med ett större mittblock. Som så ofta med denna typ av fornlämning så är den nästan omöjlig att upptäcka för den ”oinvigde” (speciellt i skogsmiljö), men ändå så uppenbar när man får den utpekad.

Bara ett hundratal meter längre upp dyker nästa lilla gravfält upp i denna fornlämningstäta skogsbacke. Tidsperioden förefaller fortfarande vara äldre järnålder eller kanske ännu äldre. Några oansenliga, runda stensättningar med grov kantkedja kan vara från yngre bronsålder. Själva ridvägen har dragits över detta gravfält och uppenbarligen skadat en del stensättningar. På krönet längre upp i skogen ligger ett röse, troligen från äldre bronsålder.

Längst österut i skogsområdet kommer det yngre järnåldergravfältet tillhörande Skrävsta by (se ovan), som faktiskt var en större gård än Hågelby under medeltid/nyare tid. Gravfältet har ca 30 anläggningar bestående av högar och runda stensättningar. Det finns också några husgrunder och rester efter en källgrund.

Vandringen fortsätter nu ner på åkermarkerna och ut på den gamla färdvägen som förde från Tumba mot kyrkan i nordväst, dvs. Botkyrka kyrka. Denna väg passerar bl.a. förbi en liten åkerholme med det passande namnet ”Kyrkkulla” och som förstås också inrymmer ett litet gravfält som vi av ren ”mättnad” inte besökte nu. Vi fortsatte istället upp i det större skogsområdet öster om ”den gamla kyrkvägen”. I detta område besöktes nu i tur och ordning: En fornborg, en grupp bronsåldersrösen samt ett stort gravfält från äldre järnålder.

Vägen upp till fornborgen var inte så lättgången, vilket ju är typiskt för fornborgar eftersom de oftast placerats högst upp i terrängen. Väl uppe möter oss en fin hållmark och ett par segment av imponerande stenvallar. Som vanligt så slås man av storleken på stenarna och låter sig förundras av det enorma arbete som åtgått till en sådan konstruktion. En fornborg väcker alltid funderingar vid alla fornlämningsvandringar. En försvarsborg, en kultplats, en plats för fest och sammankomster, eller vad? Trots många forskningsprojekt (bl.a. ledda av den saknade och nyligen bortgångne arkeologen Michael Olausson) tillhör fornborgar fortfarande en av våra mest gåtfulla fornlämningstyper.

Efter en kafferast på borgen i det strålande höstvädret bar det vidare nedåt – och sen upp igen på nästa krön åt sydöst. Även rösen från bronsåldern har en tendens att vara placerade högst upp i krönlägen, ofta på hållmarker med glesare skog. Här låg nu tre större rösen på rad i ett magnifikt krönläge. Rester av kantkedjor kunde skönjas i kanten på ett par ställen, men stora delar av stenfyllningen har som så ofta rasat (kastats?) ut. Det största röset hade en meterdjup grop i mitten, troligen ett resultat av gravplundring även om det på sina håll i landet inte kan uteslutas att sådana gropar varit en del av den ursprungliga konstruktionen (”kraterrösen”).

Efter några hundra meters promenad åt sydöst öppnade sig dagens sista gravfält, det stora gravfältet Botkyrka 111 (enligt det gamla, nu bryskt bortsojade beteckningssystemet). Gravfältet var nyligen röjt och stängslat för att användas som kobeteshage, så det var relativt lätt att få överblick över de bortåt 100 anläggningarna. Gravarna är från äldre järnålder, med det för tidsperioden typiska varierade formspråket: Ett stort antal (50-tal) resta stenar, stora runda stensättningar, närmast imponerande kvadratiska stensättningar samt någon enstaka

tresidig stensättning. Av det stora antalet resta stenar är många omkullrasade, många är ganska små (knappt meterhöga) eller dolda av snår, så vår snabba rundvandring räckte bara till att upptäcka ett fåtal av dessa stenar. I jämförelse så är t.ex. det stora Jordbrogravfältet från samma tidsperiod tydligare vad gäller resta stenar.

Några av de kvadratiska stensättningarna i slutningen var monumentala anläggningar med c:a 10 meters sidor och med kantkedjor av rejäla stenar. Närmast Hågelbyvägen stannade vi till vid en stor rund stensättning som vår guide Sven-Gunnar såg som en möjlig kandidat till en s.k. kammargrav, en gravtyp av högstatuskaraktär som bl.a. påträffats vid byggandet av Norrortsleden i Täby. Inget av gravfält 111 är dock undersökt. Nära denna anläggning såg man också sträckningen av en hålväg som leder från Hågelby gård mot nordöst, över Älvestabäcken och delvis parallellt med dagens Hågelbyvägen. Denna väg, sannolikt med ursprung i yngre järnålder, anslöt under historisk tid till den s.k. Göta landsväg norrut upp mot Stockholm.

Efter en stätta över elstängslet kom vi så ut på den trafikerade Hågelbyvägen och en transportsträcka tillbaka till Hågelby gård. Här stannade vi till vid en fin, oskadad runsten vid parkeringen. Uppställningsplatsen, vid den ovan nämnda gamla vägsträckningen, är av allt att döma nära den ursprungliga placeringen. Runristningen, med beteckningen Sö288, saknar det vanligt förekommande kristna korset men är uppenbarligen rest i en kristen miljö eftersom texten avslutas med ”Gud hjälpe hans själ”. Den är rest av en syskonskara till minne av deras far med det ovanliga namnet Tjarve.

Här avslutades fornminnesvandringen efter att vi upplevt många olika lämningstyper och rört oss genom alla tidsåldrar sen bronsåldern. Ett stort tack riktas till Sven-Gunnar som här uppenbarligen rört sig i sina hemtrakter och verkar kunna varje sten i området, liksom även undersökningshistoriken sedan decennier. En kunnigare guide för dagens höstpromenad hade vi inte kunnat önska.

Föredrag på Historiska

Obs! Nytt för hösten är att man kan boka biljett först en vecka innan dessa evenemang.

Onsdag 9 oktober kl 18-19: *DNA och stenålderns människor.*

Helena Malmström, forskare inom arkeogenetik, berättar om vad undersökningar av arvmassan kan säga oss om stenålderns människor i Skandinavien, bl.a. deras förflyttningar.

<https://historiska.se/kalendarium/2019/10/09/dna-stenalderns-manniskor-9-okt-2019/>

Freitag 25 oktober kl 15-16: *Uppåkra – ett järnåldersgods.*

Mats Roslund, professor i historisk arkeologi, redovisar resultaten av den senaste forskningen kring denna märkliga och långlivade bebyggelse utanför Lund.

<https://historiska.se/kalendarium/2019/10/25/uppakra-25-okt-2019/>

Freitag 8 november kl 15-16: *Historien om 3000-åriga dödsfall.*

Inga Ullén, arkeolog och bronsåldersexpert, redovisar nya och spännande resultat av forskningen kring den märkliga storhögen i Håga utanför Uppsala.

<https://historiska.se/kalendarium/2019/11/08/3000-ariga-dodsfall-8-nov-2019/>

...och andra föredrag

Onsdag 9 oktober kl 18-19 på Medeltidsmuseet: *Nya upptäckter om Svartbrödraklostret.*

Arkeologen Anna Bergman, antikvarie på Stadsmuseet, berättar om nya arkeologiska upptäckter om Stockholms svartbrödrakloster.

<https://medeltidsmuseet.stockholm.se/kalendarium/2019/10/09/nya-upptackter-om-svartbrodraklostret/>

Onsdag 30 oktober kl 18-19 på Medeltidsmuseet: *Livet i borgen.*

Arkeologen Martin Rundkvist berättar om livsstilar på Östergötlands medeltida borgar utifrån sin nya bok "At Home at the Castle".

<https://medeltidsmuseet.stockholm.se/kalendarium/2019/10/30/livet-i-borgen/>

Lördag 2 november kl 15-16 på Museet Vikingaliv: *Vem vävde seglen till vikingaskeppen?*

Författaren och arkeologen Agneta Arnesson Westerdahl berättar om det ofantliga vävarbete som krävdes för att göra segel till vikingaskeppen, och om vilka som fick göra jobbet. Boksugning.

<https://vikingaliv.se/event/havets-hundar-foredrag-och-boksugning/>

Söndag 1 december kl 14-15 på Medeltidsmuseet: *Marinarkeologins spektakulära fynd.*

Föreläsning med marinarkeologen Jim Hansson som berättar om välbevarade skeppsvrak och kulturarvet som finns på botten i Östersjön.

<https://medeltidsmuseet.stockholm.se/kalendarium/2019/12/01/marinarkeologins-spektakulara-fynd/>

I Arkeologigruppen vid Stockholms läns hembygdsförbund ingår:

Gunilla Hammarsjö

Berit Gustafsson

Mats Hansson

Johnny Wallin

Inger Karlsson

Erica Nyström

Sven-Gunnar Broström

Spadbladsredaktör Mats Hansson, e-mail: 1hansson@telia.com

Om du önskar prenumerera (och inte redan får detta blad), skicka ett e-mail till den adressen.

Vår webbplats finns numera på <https://www.hembygd.se/stockholm/page/32696>

För aktuella aktiviteter kan du även titta på hemsidan för Stockholms läns hembygdsförbund:

<https://www.hembygd.se/stockholm>